

Tallene som ikke tåler stillhet

Systemets usynliggjøring av barn med samisk tilhørighet i omsorgsinstitusjoner

Siss-Mari Solli · Monica Skrindo Sedahl [1]
UiT Norges arktiske universitet

Sammendrag

Sannhets- og forsoningskommisjonen konkluderte med at urfolks- og minoritetsperspektiver har vært mangelfulle i barnevernets arbeid. Selv om barnevernet ikke målbevisst ble brukt i fornorskningsprosessen, har barnevernet i praksis virket fornorskende. Lov- og regelverk skal bidra til å forhindre at dette skjer, og samiske barns rettigheter er derfor tydeliggjort blant annet i barnevernsloven. Sannhets- og forsoningskommisjonen pekte samtidig på at mangelfull gjennomføring av vedtatt politikk har skapt et implementeringsgap. Artikkelen undersøker hvor mange barn med samisk tilhørighet som er registrert i omsorgsinstitusjoner og hvordan ivaretakelsen av deres rettigheter og behov er institusjonalisert etter ny barnevernslov § 1-8. Undersøkelsen bygger på en kvantitativ spørreundersøkelse blant 13 omsorgsinstitusjoner i region Nord, der tolv institusjoner er representert i svarene, kvalitative intervjuer med Barne-ungdoms- og familieetaten (Bufetat) sin enhet for inntak og godkjenning, Nasjonalt samisk kompetansesenter (NASAK) og statsforvalteren i Troms og Finnmark, samt ett dybdeintervju med en institusjon. I tillegg gjennomgikk vi institusjonsplaner og Bufetat sin mal for søknad om institusjonsplass. Funnene viser at mangelfull registrering og avvikende tallgrunnlag bidrar til å usynliggjøre barn med samisk tilhørighet og svekker grunnlaget for målrettede tiltak. Ansvaret for å kartlegge samisk tilhørighet er fordelt mellom kommunal barnevernstjeneste, Bufetat og barnevernsinstitusjonene, uten at aktørene har en felles og systematisk praksis. Registrering blir ofte betinget av om barnet eller foreldrene selv fremhever den samiske tilhørigheten som viktig. Institusjonsplaner viser til generell kultursensitivitet, men inneholder få konkrete, institusjonaliserte rutiner for å ivareta rettighetene til barn med samisk tilhørighet. Planene er i liten grad endret etter iverksettelsen av ny barnevernslov. Det stilles ikke formelle krav om samisk språk- og kulturkompetanse ved ansettelse i barnevernsinstitusjoner.

Funnene aktualiserer Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets (Bufdir) ansvar som fagdirektorat for barnevernet og som etatsstyrer for Bufetat. Bufdir har en sentral rolle i å utvikle nasjonale faglige rammer, veiledere og retningslinjer, mens Bufetat har ansvar for at institusjonstilbudet har forsvarlig kvalitet. Funnene tyder på at tydeligere nasjonale føringer, systematiske rutiner for kartlegging og dokumentasjon samt krav til samisk språk- og kulturkompetanse bør vurderes dersom rettighetene til barn med samisk tilhørighet reelt skal ivaretas. Utfordringen handler dermed ikke primært om mangel på rettigheter, men om utilstrekkelige ressurser, rutiner, kompetanse og styringsstrukturer for å realisere rettighetene i praksis.

Foto: Carl Johan Utsi

[1] Forfatterne har bidratt likt i denne artikkelen

1.1 Innledning

Sannhets- og forsoningskommisjonen (SFK, 2023) dokumenterte at fornorskningspolitikkens konsekvenser fortsatt påvirker samiske samfunn. Kommisjonen fant at minoritets- og urfolksperspektiver har vært mangelfulle i barnevernets arbeid, og at barns etniske tilhørighet har blitt lite dokumentert. Selv om barnevernet ikke målbevisst ble brukt for å fornorske barn, har barnevernet i praksis virket fornorskende. Eksempler på dette er at samiske barn i stor grad har blitt plassert i norske fosterhjem og norsktalende institusjoner. Dette har bidratt til at barnas samiske tilhørighet er usynliggjort, og dermed har barnevernet i praksis virket fornorskende (SFK, 2023, s. 374-378). Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023, s. 376) viste til personlige historier om barnevern og at barnevernets tiltak har gjort samiske barn fremmed for sin kulturelle og språklige bakgrunn og på en slik måte bidratt med fornorskning. Sannhets- og forsoningskommisjonen definerte fornorskning som assimilering, altså å endre urfolks- og nasjonale minoriteter sitt språk og kultur til majoritetsspråket og kulturen (SFK, 2023 s. 115). Et aspekt som usynliggjøres i en slik definisjon er retten til land og vann. Retten til land og vann var også en del av fornorskningspolitikken overfor den samiske befolkning (SFK, 2023, s. 24). Retten til land og vann har ikke vært gitt en diskusjon i undersøkelsen.

Rapporten viste til at flerkulturelle perspektiver og kultursensitive praksiser ble vanlig i barnevernet fra 1990-tallet, men at barnevernsansatte fremdeles opplevde spesielle utfordringer i arbeidet med urfolk særlig knyttet til at mange i både urfolks- og minoritetsmiljøene opplevde at møtet med barnevernet bar preg av distanse og manglende gjensidig tillitt (SFK, 2023, s. 374).

I NOU 1973:17, *Innvandringspolitikk,* kom det et politisk vendepunkt fra bruk av assimilering av minoriteter til integrering av minoriteter. Denne endringen førte til St. Meld nr. 39 (1973-1974), *Om innvandringspolitikken,* og fikk ifølge Henriksen (2016) også betydning for utviklingen av profesjonelt sosialt arbeid i Sápmi. Henriksen (2016) pekte på Norges urbefolkning som hadde lidd under assimileringspolitikken og at dette vendepunktet også måtte få konsekvenser for hvordan vi tenkte om urfolksrettigheter og ikke bare innvandreres rettigheter. Henriksen (2016) bidro med å belyse kritikken av blant annet multikulturalismen og kultursensitive metoder og at urfolkssosialarbeidere søkte andre og alternative tilnærminger og metoder. Henriksen (2016) pekte her på postkolonial tenkning og kritisk urfolksfilosofi kunne være lovende tilnærminger.

Saus et al. (2018) ble av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) gitt i oppdrag å undersøke "Hvordan ivareta samiske barns særlige rettigheter på barnevernsinstitusjon samtidig som det er i tråd med formålet med oppholdet?". Det de fant viste at det var et særlig behov for å styrke ivaretakelsen av samiske barns rettigheter i institusjon. Anbefalingene deres fremhevet blant annet et behov for en systematisk opplæring og evaluering av kulturell kompetanse, samt

økt kulturell sensitivitet i møte med barn og unge, særlig fordi etnisitet ikke ble registrert. Videre anbefalte de utvikling av verktøy og tiltak som sertifisering av grunnkunnskap, kunnskap om å jobbe med minoriteter og samiske barns særlige rettigheter før ansettelse ved institusjoner. Faglige samlinger, mentorordninger og kulturelle støtteplaner ble og anbefalt for å sikre trygge barnevernsarbeidere. I tillegg foreslo de et tettere samarbeid med Sametinget for å utvikle et helhetlig perspektiv på samiske barns beste. Avslutningsvis pekte de på behovet for innovasjon i institusjonstilbudet, inkludert utprøving av nye metoder og mer lokalbaserte løsninger, for bedre å ivareta barns kulturelle identitet og behov.

NOU 2016:18, *Hjertespråket,* viste til alvorlige mangler i samiske barns muligheter til å benytte sitt eget språk og leve i tråd med sin kultur, også i møte med barnevernet. Disse utfordringene løftes videre i NOU 2023:24 *Med barnet hele vegen*. Utvalget peker blant annet på at det mangler en oversikt over hvor mange samiske barn som bor i barnevernsinstitusjoner (s. 79). Dette begrenser kunnskapsgrunnlaget og gjør det vanskeligere å vurdere om institusjonstilbudet ivaretar barnas språklige, kulturelle og rettslige behov. Videre beskriv utvalget utfordringer knyttet til manglende samisk språk- og kulturkompetanse blant ansatte og ledere i barnevernet. Slik kompetanse er nødvendig for å skape trygghet og tillit til barnevernet i samiske miljøer, sikre barns medvirkning og ivareta deres særskilte rettigheter.

Med utgangspunkt i disse utredningene undersøker vi hvordan omsorgsinstitusjoner i region nord arbeider med å ivareta rettigheter og behov til barn med samisk tilhørighet etter endring av barnevernsloven i 2021. Artikkelen presenterer resultater fra en kvantitativ spørreundersøkelse samt kvalitative intervjuer med institusjoner, Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) og statsforvalteren i Troms og Finnmark. Vi kartlegger hvor mange samiske barn som er registrert i omsorgsinstitusjonene og hvor mange ansatte som har samisk språk- og kulturkompetanse. I tillegg vektlegger undersøkelsen lovverk og praksis i feltet og vi svarer på forskningsspørsmålene *Hvor mange barn med samisk tilhørighet er registrert i omsorgsinstitusjoner, og hvordan er ivaretakelsen av deres rettigheter og behov institusjonalisert etter ny barnevernslov (2021) § 1-8.* Avslutningsvis presenteres noen tilrådninger for barnevernets arbeid.

I artikkelen bruker vi hovedsakelig betegnelsen «barn med samisk tilhørighet. Når vi viser til lovtekst, offentlige dokumenter eller tidligere forskning, følger vi i enkelte tilfeller kildenes bruk av betegnelsen «samiske barn».

1.2 Ansvarsområder i barnevernsfeltet

Barnevernet er organisert med både kommunale og statlige oppgaver og ansvarsområder. Kommunalt barnevern har hovedansvaret for den enkelte barnevernssaken. Så lenge barnet er i

kontakt med barnevernet eller mottar hjelp fra barnevernet, skal kommunen følge opp barnet og familien. Bufdir er fagdirektoratet på barnevernsområdet og etatsstyrer for Bufetat. Bufdir utvikler faglige anbefalinger, forvalter regelverk, sammenstiller kunnskap og gir nasjonale føringer for hvordan barnevernet skal arbeide. Bufetat har ansvar for det statlige barne- og familievernet og er organisert i fem regioner. Etaten har ansvar for at institusjonstilbudet har forsvarlig kvalitet og er gitt mandat til å utøve tjenester og tilbud gjennom regionene og ulike fagmiljøer. Dette kan blant annet være å finne egnet institusjonstilbud til det enkelte barn. Før plassering har enheten kontakt med barnet, barnets foresatte og kommunal barnevernstjeneste. Bufetat har oversikt over barn som er plassert i barnevernsinstitusjonene i regionen. Nasjonalt samisk kompetansesenter (NASAK) er administrativt organisert under Bufetat region nord, men har et nasjonalt mandat. NASAK skal støtte utviklingen av tjenester som er kulturelt og språklig tilpasset og bidra til likeverdige tjenester for samiske barn, unge og familier i barnevernet. Barnevernsinstitusjoner kan blant annet benytte NASAK til fagdager, delta på webinarer og anvende digitale kompetanseressurser utviklet av NASAK.

Statsforvalteren er tilsynsmyndighet for både statlig og kommunalt barnevern. Tilsynet innebærer å undersøke om tjenestene drives i samsvar med lov og forskrifter, og om barnas rettigheter blir ivaretatt i praksis. Som del av tilsynet gjennomfører Statsforvalteren to årlige besøk ved omsorgsinstitusjonene, der barna får anledning til å formidle sine erfaringer med, og opplevelser av institusjonstilbudet. Statens helsetilsyn har det overordnede faglige ansvaret for tilsynet på barnevernsområdet. Ved alvorlige eller prinsipielle saker kan Statens helsetilsyn undersøke saken nærmere og følge opp hvordan den blir håndtert.

1.3 Samiske barns rettigheter

Barnevernet i Norge må forholde seg til ulike forpliktelser som følger av både nasjonal og internasjonal rett. Både FNs barnekonvensjon (1989, art. 30) om minoriteter og urfolk samt mer spesifikt art. 20 som omhandler barn som midlertidig eller permanent bor utenfor sitt familiemiljø er det spesifisert rettigheter knyttet til etnisitet, religiøs, kulturell og språklig bakgrunn. ILO-konvensjonen (1989) nr. 169 anerkjenner samers rett som urfolk til å bevare sitt levesett og landrettigheter. I Artikkel 5 i ILO konvensjon (1989) nr. 169 spesifiseres det at samers sosiale, kulturelle, religiøse og åndelige verdier og skikker både skal anerkjennes og vernes. FNs urfolkserklæring (2007) bekrefter retten til selvbestemmelse, kultur, landområder og språk. I tillegg fremheves det i art. 14, punkt. 3 at særlig for barn som lever utenfor sitt lokalsamfunn har krav på og «[…] tilgang til opplæring i sin egen kultur og på sitt eget språk, når det er mulig» (FNs urfolkserklæring, 2007). Rettighetene understreker viktigheten av å sikre samiske barns tilknytning til sin kultur og sitt språk, også når de er under offentlig omsorg.

Grunnloven (1814, § 108) beskriver at statens myndigheter er pålagt å tilrettelegge for at den samiske befolkningen, som urfolk, både kan sikre og utvikle sitt språk, samfunnsliv og kultur. Barnevernsloven (2021,

§ 1-8) konkretiserer dette ved at barnevernet i sitt arbeid skal «[…] ta hensyn til barnets etniske, kulturette, språklige og religiøse bakgrunn i alle faser av saken. Samiske barns særskilte rettigheter skal ivaretas». Dette er i tråd med Barnekonvensjonen (1989) art. 30 som fremhever at barn med tilhørighet til minoriteter eller urfolk skal sikres mulighet til å bevare og utøve sin kultur, praktisere sin religion og bruke sitt eget språk sammen med andre som deler den samme tilhørigheten. Det skal dermed tas hensyn til barnets bakgrunn både i barnevernsundersøkelser, valg av hjelpetiltak og valg av tiltak utenfor hjemmet, eksempelvis ved opphold i barnevernsinstitusjon eller fosterhjem samt i barnevernets oppfølgingsarbeid.

Barnevernsrundskrivet (2023) er et veiledende dokument utarbeidet av Bufdir som gir føringer og klargjør hvordan barnevernslovgivningen skal forstås og praktiseres i forvaltningen. Her fremkommer det tydelig hvordan ansvaret er fordelt. Under punkt 37.1 fremkommer det at barnevernet har et særlig ansvar for å følge opp at samiske barns rettigheter ivaretas på en tilfredsstillende måte ved plassering etter barnevernsloven (2021) §§ 6-1 og 6-2.

Samiske barns rettigheter på institusjon er regulert i Barnevernsloven (2021) § 1-8 og rettighetsforskriften (2023) § 2, fjerde ledd. Barnevernsinstitusjonen har det daglige ansvaret for at virksomheten følger barnevernsloven, forskrifter og andre relevante regler. For å sikre at samiske barns rettigheter blir ivaretatt har Bufdir (u.å.) utformet en mal for institusjonsplan hvor det kommer frem under punkt 3.3 “kultursensitivitet” at institusjonene skal ta hensyn til barns etniske, kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn og at samiske barns særskilte rettigheter skal ivaretas. Det presiseres under punkt 13.5.3.1 at tilsynsmyndigheten (statsforvalteren) har et ansvar for å sikre at barnevernsinstitusjonene følger opp samiske barns rett til å ivareta språklig og kulturell bakgrunn på en hensiktsmessig måte, i tråd med institusjonens målsetning, rammer og formålet med plasseringen. De gjennomfører samtaler med alle barn, intervjuer ansatte og kontrollerer dokumenter. Statsforvalteren skal føre tilsyn med barnevernsinstitusjonene så ofte det anses som nødvendig, men minst to ganger i året.

Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023, s. 636) har observert en stor utfordring ved at lover, lovfestede rettigheter og politiske vedtak og tiltak ikke følges opp overfor alle gruppene. Utvalget beskriver et implementeringsgap som kan svekke tillit til myndighetene og være et hinder for videre forsoning. Statsforvalterens arbeid vil derfor være sentralt i arbeidet med å sikre at lovfestede rettigheter blir ivaretatt.

1.4 Forsknings- og utredningsbidrag

Forskningen om samiske barn i barnevernet er begrenset sammenlignet med forskning på barnevernet generelt (Meld. St. 12 (2023-2024), s. 23). Saus (2003) skrev doktorgradsavhandlingen, *Kontekstuelt barnevern. Barnevern i samiske landskap*, om barnevern i samisk kontekst. Saus (2003, s. 261) foreslo at en del av standardiseringen av barnevernet kan være at staten sørger for at barnevernsinstitusjoner har samisktalende personale. Doktorgradsavhandlingen løftet

fram betydningen av kontekstuelt barnevern som et sentralt kunnskapsgrunnlag for barnevernet. Saus (2003) viste hvordan kontekstuell kunnskap, kulturkompetanse og kulturkunnskap er viktig for å forstå hva som kan være samiske barn beste, og for å utøve godt barnevernsfaglig arbeid.

Saus og Boine (2008) gjennomgikk i utredningen, *Kunnskapsstatus og kunnskapsbehov for barnevernet i samiske områder,* forskning om samiske barn og unge i barnevernet og identifiserte at det fantes noe kunnskap, men at kunnskapen var mangelfull. Saus og Boine (2008) viste til at mye av den tilgjengelige kunnskapen var hentet fra et begrenset geografisk område av Sápmi, hovedsakelig Finnmark, og at det derfor var vanskelig å trekke slutninger om samiske barn og familier som helhet. I utredningen ble det presentert ulike metoder og tilnærminger til sosialt arbeid med samiske barn og familier og betydningen av kulturell forståelse og lokal forankring i tjenesteutøvelsen ble understreket.

I utredningen *Barnevern for den samiske befolkningen, innvandrere og nasjonale minoriteter i Norge* (Saus et al., 2018) pekte de på det samme, det manglet fremdeles kunnskap i fagfeltet. Tross økt oppmerksomhet rundt samiske barns rettigheter og behov, konkluderte utredningen med at kunnskapsgrunnlaget fortsatt var begrenset. Forfatterne presenterte flere anbefalinger knyttet til kompetanseutvikling, forskning, rekruttering av samisk språk- og kulturkompetanse og styrking av samiske perspektiver i barnevernsutdanningene og i tjenestene.

1.5 Offentlige utredninger, rapporter og politiske dokumenter

I det følgende presenteres sentrale offentlige utredninger, rapporter og politiske dokumenter som belyser kunnskapsgrunnlaget om samiske barn i barnevernet. Dokumentene beskriver utfordringer og kunnskapsbehov og inneholder anbefalinger og tiltak knyttet til forskning, kompetanseutvikling og utforming av tjenestene.

I NOU 1995:6, *Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge,* understrektes behovet for økt kompetanse i barnevernet om etniske og kulturelle forhold, særlig i samiske områder. Utvalget anbefalte at kunnskapsutviklingen baserte seg på innhenting og formidling av erfaring fra praksisfeltet, med et særlig ansvar lagt til regionale kompetansesentre. På bakgrunn av dette anbefalte de at det ble utviklet tilpasset kursmateriell og gjennomført opplæring av ansatte i kommunale og fylkeskommunale tjenester.

Nyere offentlige utredninger bekrefter at utfordringene som er beskrevet ovenfor fortsatt er aktuelle. Både NOU 2023:24 (s.79) *Med barnet hele vegen,* Meld. St. 12 (2023–2024, s.23), *Samisk språk, kultur og samfunnsliv, Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen* og NOU 2016:18 *Hjertespråket* (s.23), peker på at det fortsatt mangler kunnskap om samiske barn i barnevernet, og at det er behov for økt kompetanse om samiske forhold i barnevernet og andre deler av velferdstjenestene. Samtidig må disse utfordringene forstås i en bredere

historisk og samfunnsmessig kontekst. Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport (SFK 2023) dokumenterer hvordan fornorskningspolitikken har påvirket samiske samfunn gjennom flere generasjoner, og hvordan konsekvensene av denne politikken fortsatt gjør seg gjeldende. Kommisjonen beskriver blant annet tap av språk, kulturell marginalisering og svekket tillit til offentlige myndigheter og tjenester. Rapporten peker på at manglende kunnskap om samiske forhold i befolkningen og i offentlige institusjoner har bidratt til at samiske perspektiver i liten grad er synliggjort og ivaretatt. I lys av dette kan dagens kunnskapsmangel om samiske barn i barnevernet forstås som en del av et større bilde, der historiske fornorskningsprosesser fortsatt påvirker kunnskapsutvikling, tjenesteutforming og samiske barns møte med velferdssystemet.

Meld. St. 12 (2023-2024) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen,* viste til ny barnevernslov og økt bevissthet om samiske barns rettigheter i tjenestene for å sikre bedre barnevernsfaglige vurderinger og avgjørelser. Når det gjelder særskilt kompetanse viste Stortingsmeldingen under punkt 3.2.4 til to kompetansetiltak som er relevante for institusjonsbarnevernet. Det ene var NASAK hvor formålet er å styrke kvaliteten i arbeidet med samiske barn. Det andre var KOMBA (minoritetskompetanse i barnevernet) som var et opplæringsprogram for ansatte ved blant annet institusjoner. KOMBA ble avsluttet i 2025. Når det gjelder kompetansetiltak rettet mot fosterhjem ble det utviklet en modul i opplæringsprogrammet for fosterforeldre, kalt Solid. Sametingets påpekte i merknader (punkt 3.2.5) at det er ukjent hvor mange samiske barn som er under offentlig omsorg, og om de får utvikle og bevare sitt språk og sin kultur. Videre påpekte Sametinget at det var lite forskning på samiske barn i barnevernssammenheng, noe som medfører et mangelfullt informasjonsgrunnlag for hvordan best ivareta samiske barn under offentlig omsorg. Barnevernet mangler fremdeles verktøy for å kartlegge barnas samiske bakgrunn og de fremhevet behovet for å utvikle faglige standarder og verktøy for å ivareta dette (Meld. St. 12 (2023-2024), s. 23).

NOU 2023:24, *Med barnet hele vegen,* presenterte et helhetlig forslag til fremtidens institusjonsbarnevern. Utredingen pekte på flere kunnskapshull knyttet til samiske barn i barnevernsinstitusjon. Det mangler kunnskap om hvor mange samiske barn som bor i barnevernsinstitusjonene. Utredningen pekte på at det er vanskelig å definere hvem som er samisk, og at vi ikke vet hvordan samiske barn best skal få ivaretatt sine rettigheter i en barnevernsinstitusjon (NOU 2023:24, s. 79). Utvalget foreslo en tverrfaglig kartlegging av alle barn som plasseres i barnevernsinstitusjon, hvor kompetansemiljø som NASAK bør være en viktig drøftingspart. En slik kartlegging ville kunne gi god kunnskap om det enkelte barn og på denne måten sikre samiske barns rettigheter og behov bedre enn i dag (NOU 2023:24, s. 118).

I NOU 2016:18 *Hjertespråket* (s.23), peker utvalget på at det er lite tilrettelegging for samisk språkbruk i barnevernet. Utvalget fremhever behovet for økt kompetanse i samisk språk og kultur i helse- og omsorgssektoren og særlig i den statlige barnevernstjenesten.

Samlet viser disse arbeidene en kontinuitet i utfordringsbildet. Kunnskapen om samiske

barn i barnevernet er fortsatt begrenset, og det er et vedvarende behov for forskning, kulturkompetanse og utvikling av tjenester som ivaretar samiske barns språk, kultur og identitet. Dette gjelder særlig kunnskapen om samiske barn som bor eller har bodd i barnevernsinstitusjoner og fosterhjem.

1.6 Metode

Før prosjektstart, ble undersøkelsen meldt til Sikt og vurdert i tråd med gjeldende personvernkrav. Deretter ble det opprettet kontakt med barnevernsinstitusjoner, NASAK, Bufetat og Statsforvalter. Undersøkelsen innhentet ikke identifiserbare opplysninger om enkeltbarn, og ingen barn deltok som informanter. Opplysninger om antall barn med samisk tilhørighet ble innhentet i form av samlede tall fra institusjonene, enhet for inntak og kommunikasjonsavdelingen i Bufetat og ble ikke knyttet til identifiserbare personer. Intervjudelen av undersøkelsen var samtykkebasert. Før intervjuene fikk informantene informasjon om undersøkelsens formål, hva deltakelse innebar, hvordan opplysningene skulle behandles og at deltakelsen var frivillig. Videre fikk de informasjon om muligheten for å trekke sitt samtykke på et senere tidspunkt uten å oppgi grunn. Informantene samtykket på dette grunnlaget til å delta i intervjuene. Prinsippene om anonymitet, frivillighet, taushetsplikt, menneskeverd, integritet, konfidensialitet og respekt for informantene er fulgt i henhold til NESH (2021) sine retningslinjer. I dataanalysen er miljøterapeutene og barnevernsinstitusjonen anonymisert. Representantene for de offentlige og nasjonale instansene og enhetene omtales ut fra hvilken instans eller enhet de representerer, i samsvar med informasjonen som ble gitt, og samtykket som ble innhentet.

Med utgangspunkt i forskningsspørsmålene undersøkte vi hvor mange barn med samisk tilhørighet som er registrert i omsorgsinstitusjoner. Vi undersøkte også hvordan ivaretakelsen av deres rettigheter og behov er institusjonalisert etter barnevernsloven (2021) § 1-8. For å belyse spørsmålene gjennomførte vi en kvantitativ spørreundersøkelse, kvalitative intervjuer, analyse av inntaksskjema og institusjonsplan.

1.6.1 Rekruttering og utvalg

For å avgrense undersøkelsen tok vi utgangspunkt i Bufetat region nord, som omfatter Nordland, Troms og Finnmark og omsorgsinstitusjonene i denne regionen. Instansene og enhetene ble valgt på bakgrunn av sine særskilte ansvars- og kompetanseområder. Omsorgsinstitusjoner ble valgt fordi barn og unge ofte bor der over lengre tid enn ved behandlings- og akuttinstitusjoner og dermed vil spørsmål om identitet og rettigheter knyttet til å ivareta kultur og tradisjonelle verdier kunne være mer aktuelt her.

Det kvalitative utvalget besto av to miljøterapeuter ved én privat barnevernsinstitusjon, én representant fra Statsforvalteren i Troms og Finnmark, tre representanter fra Bufetats enhet for inntak og én representant fra NASAK. Institusjonsperspektivet bygger dermed på ett intervju med to miljøterapeuter ved den samme private barnevernsinstitusjonen. Materialet gir innsikt i erfaringer og

refleksjoner ved denne institusjonen, men kan ikke forstås som representativt for alle barnevernsinstitusjonene i regionen. Etter intervjuet med representanten fra Statsforvalteren ønsket vi å avklare enkelte opplysninger som hadde fremkommet under intervjuet og denne korrespondansen ble behandlet som oppfølging av intervjuet.

Vi innhentet avgrensede faktiske opplysninger per e-post fra kommunikasjonsavdelingen i Bufetat region nord og fra Bufetat enhet for godkjenning. Kommunikasjonsavdelingen ble kontaktet for å avklare hvor mange barn med registrert samisk tilhørighet som var plassert i regionen. Bufetat enheten for godkjenning ble kontaktet for informasjon om hvordan samiske barns rettigheter inngår i kravene til barnevernsinstitusjonene, og hvordan det føres kontroll med at institusjonene oppfyller gjeldende vilkår. Disse kontaktene inngikk ikke som kvalitative intervjuer og ble ikke analysert som informantutsagn. Opplysningene ble benyttet som faktagrunnlag og avklaring av institusjonelle krav og rutiner.

I den kvantitative delen av undersøkelsen sendte vi ut en spørreundersøkelse til alle omsorgsinstitusjonene i region nord. I region nord er det 13 omsorgsinstitusjoner. Tabell 1 viser antall og fordelingen mellom kommunale, statlige og private institusjoner i region Nord. Ved de 13 institusjonene er det totalt 75 plasser.

Tabell 1: Antall omsorgsinstitusjoner i region nord

	Finnmark	Troms	Nordland
Statlig	0	2	2
Privat	3	3	2
Kommunal	1	0	0

Tabell 2: Antall institusjonsplasser på omsorgsinstitusjoner i region nord

	Finnmark	Troms	Nordland
Statlig	0	13	14
Privat	8	24	9
Kommunal	7	0	0

1.6.2 Metodiske valg

Som første steg i prosessen ble det utarbeidet en kvantitativ spørreundersøkelse rettet til alle institusjonene samt en kvalitativ intervjuguide til intervjuer med Bufetat enhet for inntak, NASAK og Statsforvalteren. I tillegg utarbeidet vi en intervjuguide til miljøpersonalet i omsorgsinstitusjonene etter gjennomføringen av de første undersøkelsene. Kvantitative spørreundersøkelser er en metode for å samle inn standardisert informasjon mens kvalitative intervjuer gir en nyanserikdom man ikke får i spørreundersøkelser (Jacobsen, 2022).

Den kvantitative spørreundersøkelsen til omsorgsinstitusjonene hadde som formål å få frem hvor mange barn med samisk tilhørighet som var registrert på omsorgsinstitusjon i region nord de siste to årene. I tillegg hvorvidt institusjonene har ansatte med samisk som morsmål eller snakker samisk og omsorgsinstitusjonenes kompetanse på samisk kultur. Spørreundersøkelsen har hatt fokus på ulike rammebetingelser slik som registrering av etnisitet, krav om kompetanse på samisk språk og kultur og om informasjon om barns samiske tilhørighet og identitet gis før innflytting. Til slutt var målet å kartlegge om omsorgsinstitusjonene har endret og/eller etablert nye retningslinjer og/eller arbeidsmåter knyttet til samiske barns rettigheter til språk og kultur etter ny

barnevernslov ble vedtatt. Spørreskjemaet ble sendt til 13 institusjoner og vi mottok åtte besvarelser som samlet representerte tolv institusjoner, da to private aktører svarte på vegne av flere institusjoner. I intervjuet med enhet for inntak forespurte vi om deres oversikt over antall barn med samisk tilhørighet som var registrert på omsorgsinstitusjoner. Forespørselen til kommunikasjonsavdelingen i Bufetat ble gjort i etterkant av spørreundersøkelsen og intervjuene.

De kvalitative intervjuene med Bufetat og Statsforvalteren var viktig for å få frem informantenes fortellinger om hvordan de jobbet i praksis med å sikre samiske barns rettigheter i deres organisasjon. Intervjuene hadde som mål å gi innsikt i hvordan de ulike enhetene forholdt seg til de samme spørsmålene som institusjonene. Vi henvendte oss til lederne og fikk snakket med alle enhetene. Noen med kun leder eller saksbehandler, andre med både ledere og saksbehandlere. Intervjuene fulgte en semistrukturert intervjuguide og ble lagt opp slik at informantene kunne snakke fritt om sin praksis.

I tillegg til spørreskjema og intervjuer fikk vi tilgang til fire institusjonsplaner. Vi benyttet oss av malen for inntaksskjema som kommunene fyller ut ved søknad om institusjonsplass. I skjemaene registreres opplysninger under kategorien «etnisitet». I vår analyse omtaler vi dette hovedsakelig som samisk tilhørighet, fordi tilhørigheten kan omfatte språklige, kulturelle, familiære og identitetsmessige dimensjoner.

Den kvantitative spørreundersøkelsen og de kvalitative intervjuene med Bufetat og Statsforvalteren ble gjennomgått og dannet grunnlaget for utvelgelsen av informanter til neste fase av undersøkelsen som var å invitere til kvalitative intervju med miljøterapeuter på de institusjonene som hadde erfaring med samiske barn. Den kvantitative undersøkelsen viste at det var lite erfaringer med å ha barn med samisk tilhørighet i institusjonene og dermed besluttet vi å invitere alle tolv omsorgsinstitusjonene til kvalitative intervju. En institusjon kunne ikke bidra grunnet kapasitet. En institusjon uttrykte at de ikke kunne bidra i undersøkelsen da de ikke hadde erfaring som de anså som relevant, og to av lederne forespurte ansatte, men fikk ingen å stille. Sju institusjonsledere responderte ikke på våre forespørsler. Vi fikk positiv respons fra en privat institusjon og gjennomførte ett intervju med to miljøterapeuter ved denne omsorgsinstitusjonen. Vi brukte intervjuguide for å sikre at sentrale temaer ble berørt, samtidig som informantene fikk rom til å utdype egne erfaringer og refleksjoner. Intervjuene ga oss mulighet til å utforske temaer som kom frem i spørreundersøkelsen med lederne og i intervjuene med Bufetat, NASAK og Statsforvalteren. Ut fra det samlede datamaterialet identifiserte vi tre sentrale hovedtemaer som er (1) fravær av tall og manglende systematikk, (2) betydningen av kompetanse og (3) intervjuenes betydning.

1.7 Funn og analyse

1.7.1 Fravær av tall og manglende systematikk: systemets usynliggjøring av samiske barn

I spørreundersøkelsen og intervju med Bufetat enhet for inntak undersøkte vi om

institusjonene registrerte etnisitet og om de fikk informasjon om etnisk tilhørighet før innflytting. Seks av åtte respondenter oppga at de registrerer etnisitet i sine fagsystemer. De samme seks oppga at de mottok slik informasjon før innflytting. Institusjonene rapporterte at to barn med samisk tilhørighet hadde bodd i omsorgsinstitusjoner i region nord i perioden 2024–2025. Bufetat enhet for inntak hadde ikke registrert noen barn med samisk tilhørighet i den samme perioden og understreket at dette ikke nødvendigvis innebar at barn med samisk tilhørighet ikke bodde i institusjonene, men at tilhørigheten kunne være mangelfullt kartlagt eller registrert.

Ifølge Bufetat enhet for inntak ble samisk tilhørighet registrert ved søknad om institusjonsplass dersom barnet eller familien oppfattet tilhørigheten som relevant, og dersom den kommunale barnevernstjenesten kjente til den. Registreringen er dermed avhengig av familiens egen formidling og av barnevernstjenestens kunnskap og vurderinger. Fraværet av data er derfor i seg selv et sentralt funn: Når samisk tilhørighet ikke kartlegges og registreres systematisk, inngår den heller ikke i kunnskapsgrunnlaget for valg av institusjon, tilrettelegging eller utvikling av praksis.

Bufetat sin kommunikasjonsavdeling opplyste at flere barn var registrert med samisk tilhørighet i deres systemer enn hva institusjonene og enhet for inntak rapporterte i vår undersøkelse. Tallene varierer avhengig av hvilken enhet som rapporterer, noe som synliggjør manglende samordning og systematikk i registreringspraksisen.

Tabell 3: Antall samiske barn registrert av ulike enheter på omsorgsinstitusjon årene 2024 og 2025

Institusjon/enhet	Antall samiske barn
Institusjonene	2
Enhet for inntak	0
Kommunikasjonsavdelingen	5

Institusjonene rapporterte at det var to barn med samisk tilhørighet i statlige institusjoner og ingen i private, ideelle eller kommunale institusjoner, enhet for inntak hadde ingen registrerte, mens kommunikasjonsavdelingen i Bufetat rapporterte om to barn med samisk tilhørighet i statlige institusjoner og tre i private, ideelle eller kommunale institusjoner i perioden 2024-2025.

Flere utredninger har belyst at man ikke har visst hvor mange samiske barn som er under offentlig omsorg (Saus et al., 2018; NOU 2023:24; NOU 2016:18). Ut fra funnene i undersøkelsen fremstår dette som et vedvarende strukturelt problem. Fraværet av tall og avvikende tall kan forstås som en videreføring av en historisk usynliggjøring, hvor samiske barns språk og kultur ikke er gitt en tydelig plass i systemet, slik også Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023) dokumenterer. Dette reiser et grunnleggende spørsmål om hva som skjer med samiske barns rettigheter når de ikke registreres i systemene. Uten systematisk registrering blir det vanskelig å utvikle målrettede tiltak og sikre at barnas rettigheter ivaretas i praksis.

Ansvaret for å kartlegge barn med samisk tilhørighet er forankret i barnevernsloven (2021) § 1-8. Undersøkelsen viste at i praksis har institusjonene tillit til at informasjon om etnisitet er kartlagt på inntaksintervjuet av Bufetat, mens Bufetat har tillit til at etnisitet

er kartlagt av barnevernstjenestene. Det kan synes som at manglende systematikk i kartleggingen kan føre til at informasjon går tapt. Kartleggingen av samisk tilhørighet kan falle mellom flere nivåer i systemet dersom de ulike aktørene mangler kompetanse, verktøy og rutiner.

For at etnisitet skal registreres er det ifølge Bufetat, enhet for inntak, en forutsetning at barnet selv eller familien anser dette som relevant. Informasjon om etnisitet kan gå tapt dersom det ikke eksplisitt blir løftet inn i møtene. Her finner vi at praksis er ulik. Noen forholder seg til det barn og foreldre rapporterer om det er viktig å registrere kultur. Andre registrerer samisk kulturell tilhørighet med en tanke om at selv om det ikke defineres som viktig i øyeblikket kan denne opplevelsen endres og det anses da som viktig at kulturell tilhørighet er registrert slik at de som skal følge opp barnet er oppmerksomme på dette. I undersøkelsen fremkom det at Bufetat har forventning om at barnevernstjenesten har kartlagt barnets etnisitet før henvendelse om institusjonsplass og det ble vist til at det i inntaksskjemaet kan fylles ut at barnet har samisk tilhørighet, men at det må uttales som viktig for barnet det og da. I tillegg fremkom det at miljøpersonalet på institusjonene kan få kjennskap til barnets samiske tilhørighet etter innflytting og registrere det i sitt system som ikke formidles til Bufetat. Dette kan tyde på at det finnes systematiske rutiner for å identifisere barn med samisk tilhørighet. Samtidig kan praksisen variere, noe som kan henge sammen med hvordan etnisitet og kulturell tilhørighet blir tematisert og vektlagt i barnevernet. Dette kan igjen ses i lys av barnevernets grunnleggende kultur- og urfolkskompetanse. Dersom etnisitet og kulturell tilhørighet ikke vurderes som avgjørende for barnets beste kan det bli nedprioritert til fordel for andre vurderinger som anses som viktigere i den aktuelle fasen i saken. Sett opp mot barnevernslovens (2021) § 1-8, hvor det tydelig fremkommer at samiske barns bakgrunn skal tas hensyn til i alle faser av saken, fremstår denne praksisen som utilstrekkelig.

Når barnet bor i institusjonen er statsforvalteren sentral i å sikre at barnets rettigheter ivaretas. Statsforvalteren opplyste at identifisering av samiske barn kan være utfordrende, spesielt hvis barnet ikke har et typisk samisk navn eller hvis foreldrene ikke opplyser om samisk tilhørighet. Statsforvalteren fortalte at ved tilsyn i institusjonene stiller de samme spørsmål til alle barn om hvorvidt de opplever å få leve i tråd med sin kulturelle tilhørighet. De beskrev spørsmål som omhandlet hvorvidt barna får anledning til å bruke språket som de ønsker og om de opplever at deres kultur blir ivaretatt. Enkelt ganger opplever de at barnas samiske tilhørighet identifiseres gjennom disse samtalene.

På tidspunktet vi gjennomførte undersøkelsen var det enkelte institusjoner som hadde revidert institusjonsplanene sine slik at pkt. 3.3 i institusjonsmalen til Bufdir (u.å.) om kultursensitivitet var fylt ut. Her fant vi beskrivelser av hvordan barn med samisk tilhørighet kan ivaretas i det daglige og hvordan institusjonene kan tilrettelegge for språkopplæring og erfaringer med kultur. Videre ble det vist til hvordan institusjonene jobber med å heve kompetansen til ansatte. Det er imidlertid viktig å understreke at alle institusjonene, også før lovendringen, hadde synliggjort i sine institusjonsplaner at de har

hatt en kultursensitiv tilnærming generelt, men samiske barns særlige rettigheter ikke har vært eksplisitt beskrevet.

Ingen av institusjonene oppga at de hadde utviklet nye retningslinjer eller rutiner etter innføringen av ny barnevernslov. Alle institusjonene pekte på at de alltid har jobbet etter det enkelte barns beste og at dette ikke har endret seg etter ny lovgivning. Bufetat, enhet for inntak, viste til at det har blitt økt oppmerksomhet rundt språk gjennom fokus på hjertespråket (NOU 2016:18) og at familieråd og medvirkning er viktig for å synliggjøre kulturell tilhørighet. Både institusjonene og Bufetat opplyser at samiske barns rettigheter og behov vil bli ivaretatt dersom det flytter inn barn med samisk tilhørighet på institusjonen. Vi tolker dette som et uttrykk for at ivaretakelsen av rettighetene til barn med samisk tilhørighet ikke er tilstrekkelig institusjonalisert. Når institusjonene ikke eksplisitt inkluderer samiske perspektiver i den ordinære driften, blir ivaretakelsen av rettighetene individualisert og knyttet til det enkelte barnet som flytter inn i institusjonene. Dette viser et tydelig gap mellom lovverk og praksis slik Sannhets- og forsoningskommisjonen beskriver implementeringsgapet (SFK, 2023, s. 636). Til tross for klare juridiske føringer om at samiske barns rettigheter skal ivaretas jf. barnevernsloven (2021) § 1-8, kan det synes som at praksis er at samiske barns rettigheter ivaretas dersom barnet selv, eller omsorgsgivere uttaler dette som viktig.

Vårt funn om manglende institusjonalisering av praksis som ivaretar samiske barns rettigheter samsvarer med funn fra tidligere studier (Saus et al., 2018), som peker på behovet for systematisk opplæring og strukturer for å ivareta samiske barns rettigheter i institusjon. Et viktig spørsmål er hvorfor vi ikke har kommet lengere i dette utviklingsarbeidet.

1.7.2 Krav om kompetanse, men ikke kompetanse som krav

I undersøkelsen fremkom det at det ikke stilles krav til kompetanse om samisk språk og kultur for ansettelse ved omsorgsinstitusjonene. Flere av institusjonene oppga at de har ansatte som har samisk språkkompetanse og de anså det som en styrke for institusjonen. Samtidig oppga alle institusjonene at de ikke hadde ansatte med samisk kulturkompetanse. Noen hadde samisk språk som morsmål og var oppvokst i samisk kultur, andre hadde lært seg samisk språk i voksen alder og var vokst opp i norsk kultur. Hansen & Skaar (2021) fremhever betydningen av språk, kultur og anerkjennelse for samiske barns helse og utvikling. De peker på at manglende kompetanse kan føre til at barns behov ikke gjenkjennes, og det kan bli utfordrende å tilpasse tiltakene.

Tabell 4: Samisk språk- og kulturkompetanse i institusjonene

Spørsmål	Ja	Nei
Ansatte som snakker samisk	6	2
Krav om ansatte med kompetanse på samisk språk	0	8
Ansatte med kompetanse på samisk kultur	0	8
Krav om ansatte med kompetanse på samisk kultur	0	8

Spørsmål	Ja	Nei
Har institusjonen de siste to årene endret eller etablert nye retningslinjer og/ eller arbeidsmåter knyttet til samiske barns rettigheter til språk og kultur?	0	8

Det er etablert et nasjonalt team i Bufetat som jobber med statlige fosterhjem for å sikre en kultursensitiv tilnærming når et barn flytter i fosterhjem. I intervju med Bufetat fremkommer det at teamet har hatt et særlig fokus på minoriteter fra andre land og flyktninger da dette har vært det største behovet de senere år. I funnene fremkom det at samiske forhold underkommuniseres og at det var et mindre fokus på samiske barns særlige rettigheter. Det ble uttalt at det opplevdes mer utfordrende å jobbe med samiske barn enn med minoriteter fra andre land, og at dette kan handle om fornorskningsprosessen. Teamet samarbeider med NASAK, men samarbeidet er ikke særlig aktivt eller systematisert grunnet få registrerte barn med samisk tilhørighet i systemet. Samtidig understreker de at kultursensitiv tilnærming og kompetanse på flerkulturelle behov vil favne de samiske barna. Teamet jobber med statlige fosterhjem og det finnes ikke tilsvarende for institusjoner. Det forventes at institusjonene ivaretar alle barn og har en tilnærming som tar hensyn til samisk identitet og kulturell tilhørighet. Dette kan være utfordrende i et landskap der kartleggingen ikke er systematisk gjennomført slik vi fant i vår undersøkelse. Dersom barnet ikke er registrert med samisk tilhørighet kan det få konsekvenser for valg av tiltak, tilrettelegging og kvaliteten på oppfølging.

Funnene viser et større fokus på kultursensitivitet i arbeid med minoritetsgrupper og flyktninger. Dette kan forstås som en form for usynliggjøring, hvor samiske perspektiver i mindre grad er integrert i barnevernets kompetanseutvikling, noe som kan skyldes at barn med samisk tilhørighet er få i barnevernsinstitusjonenes statistikk. Fornorskningspolitikken gjør seg fremdeles gjeldende gjennom avvikende registrering av barn med samisk tilhørighet i institusjonene og at det ikke stilles kompetansekrav knyttet til samisk språk og kultur, samt manglende samiske perspektiver i utdanningene. Her fremkommer tydelig implementeringsgapet slik Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023, s. 636) har beskrevet. Når kompetanse er tilfeldig og personavhengig, slik det fremstår på institusjonsfeltet, kan kvaliteten på tilbudet til barna bli variabel.

Et gjennomgående trekk i funnene er at det som omtales som kultursensitiv praksis ikke nødvendigvis er tilstrekkelig for å ivareta samiske barns rettigheter. Jávo (2010) beskriver kultursensitivitet som en grunnleggende profesjonskompetanse der miljøterapeuten må forstå barnet i lys av deres kultur og tilpasse møtet deretter. I denne sammenhengen vil dette kunne bety å tilby informasjon på eget språk eller hensynta religiøse og kulturelle praksiser når barnet bor i institusjonen. Funnene tyder på at en slik forståelse kan bli overflatisk i møte med barn med samisk tilhørighet. Når spørsmål om språk og kultur først aktualiseres dersom barnet selv etterspør det, forutsetter det at barnet både identifiserer seg som samisk og opplever det som trygt å uttrykke

dette, noe som ikke er en selvfølge i lys av fornorskningens historiske og pågående konsekvenser. Dette peker mot en mer grunnleggende utfordring: At praksisen i liten grad tar høyde for de historiske erfaringene som preger relasjonen mellom samiske miljøer og offentlige tjenester. Fornorskningsprosessen har ikke bare handlet om tap av språk og kultur, men også tillit, tilhørighet og retten til å definere egen identitet. Når disse erfaringene ikke aktivt anerkjennes og tematiseres, kan praksisen bidra til å videreføre former for usynliggjøring. Kulturrefleksivitet kan være et godt supplement til kultursensitivitet. Kulturrefleksivitet handler om hvordan man forstår seg selv i møtet med den andre. Det kan forstås som en videreutvikling av kritisk refleksjon i sosialt arbeid (Fook, 2016), der fokuset ikke bare rettes mot ens egne handlinger, men mot hvordan den profesjonelle selv er en del av ulike strukturer som er formet av både historiske og samfunnsmessige maktforhold. Gjennom refleksjoner omkring fornorskningens historiske og pågående prosesser kan konsekvensene av dette bli belyst og bidra til en bevisstgjøring av de ansatte. I denne sammenhengen vil det handle om bevissthet i forhold til å representere majoritetskulturen, og hvordan majoritetsbefolkningen også er farget av fornorskningsprosessen, særlig i Nord-Norge.

En kulturrefleksiv tilnærming forutsetter at ansvaret ikke plasseres hos den enkelte ansatte alene. Det er behov for en institusjonalisert modell som sikrer at kompetanse om samisk språk, kultur, historie og rettigheter blir integrert i institusjonenes praksis. Kulturrefleksivitet kan bidra til at ansatte undersøker egne forståelser, praksiser og mulige reproduksjoner av majoritetsperspektiver. Ansatte bør få regelmessig opplæring og faglig veiledning om samisk historie, fornorskning, samtidens samiske forhold, språk og rettigheter og dette må inngå i institusjonens opplæringsplan. En slik tilnærming innebærer dermed en overgang fra individualisert og personavhengig kompetanse til institusjonalisert kompetanse. Målet er at ivaretakelsen av barn med samisk tilhørighet sine rettigheter til språk og kultur ikke skal være avhengig av den enkelte ansattes kunnskap eller interesse, men være forankret i barnevernsinstitusjonens struktur, praksis og ansvar.

Undersøkelsen viser at barns samiske tilhørighet i noen tilfeller blir kjent etter at oppholdet i institusjon har startet, gjerne gjennom relasjonsbygging og samtaler om barnets bakgrunn og refleksjon over familieforhold. Statsforvalteren hevdet i intervju med oss at de har gode rutiner for å kartlegge barnets opplevelse av hvordan deres språk og kultur blir ivaretatt i institusjonen. Statsforvalteren har to tilsyn i året i omsorgsinstitusjoner og før besøket gis informasjon til ungdommene om at de ønsker samtaler. Ungdommene bestemmer selv om de vil møte statsforvalteren. Det beskrives at samiske barns kulturelle tilhørighet kan identifiseres gjennom disse samtalene selv om dette ikke er registrert ved innflytting.

Funnet synliggjør betydningen av kompetanse i institusjonene og rutiner i kartleggingen før innflytting, men også etter at barnet er flyttet inn. Gjennom tillit og trygghet kan barn i større grad uttrykke sider ved sin identitet og bakgrunn som ikke nødvendigvis

fremkommer ved formelle kartlegginger før plassering. Kompetanse vil slik bli viktig for ivaretakelse av samiske barns rettigheter i institusjon. Vi finner i undersøkelsen at der systemet ikke fanger opp samisk identitet, blir det opp til institusjonen og de menneskelige relasjonene å gjøre det. Kultur kan forstås som en forutsetning for kommunikasjon fordi den gir mennesker felles referanserammer, symboler og fortolkningsmåter som gjør det mulig å forstå hverandre (Eriksen & Sajjad, 2020). Det blir derfor viktig å ha kulturkompetanse i institusjonene. Uten dette kan det bli tilfeldig hvorvidt miljøterapeutene er i stand til å forstå og følge opp kulturelle uttrykk.

1.7.3 Intervjuene som avdekker systemets blindsoner

I intervjuene ble de ulike enhetene oppmerksomme på blindsoner i egne systemer og praksiser. Gjennom intervjuene ble det synlig hvordan samiske barns språk, kultur og identitet ofte blir usynliggjort, ikke nødvendigvis som bevisste valg, men gjennom strukturelle forhold, historiske prosesser og manglende systematikk.

Et eksempel på dette er når barn flytter inn i barnevernsinstitusjon. Da får alle barn skriftlig informasjon fra statsforvalteren på norsk om deres rettigheter. I intervjuet reflekterte statsforvalterens representant at dette burde vært gitt på både samisk og norsk, særlig i region nord. Praksis i dag er at de spør samiske barn om de ønsker informasjonen på samisk, og så vidt informanten var kjent med var det ingen barn som hadde ønsket dette. En slik likebehandling kan forstås som at alle barn får den samme informasjonen, men at et reelt likeverd også innebærer at informasjonen er tilpasset barnets språk, kultur og forutsetninger uten at det stilles spørsmål ved det. Når norsk fungerer som standard, kan et slikt spørsmål signalisere at samisk er et slags avvik eller et tillegg, heller enn et likestilt språk. Praksisen kan derfor diskuteres i lys av hvordan fornorskningshistorien fortsatt kan påvirke barns språkvalg og forventninger til hvilke rettigheter de kan gjøre krav på.

Et annet eksempel som fremkom i intervju med miljøterapeuter ved en omsorgsinstitusjon, var at de ikke hadde samisk kunst eller symboler i institusjonen. Miljøterapeutene reflekterte over hva institusjonen, som et hjem, representerte og i løpet av intervjuet kom de fram til at de ønsket å ha to fagansvarlige på sin institusjon for samiske forhold, likt som de hadde for "Trygghet og sikkerhet". "Trygghet og sikkerhet" er en obligatorisk grunnopplæring, ferdighetstrening og vedlikeholdstrening når det gjelder trygghet, konflikthåndtering og rettigheter til barn i barnevernsinstitusjoner (Bufdir, u.å). De ønsket en formalisering av ansvar for at barn med samisk tilhørighet skal kunne gjenkjenne, fremheve og ivareta sitt opphav, sin kultur, sitt språk og få bedre muligheter til å bli kjent med og fremme sin identitet. I tillegg kan et slikt fokus også bidra til å fortelle og anerkjenne den samiske historien til alle barn som bor i institusjonen.

Et tredje eksempel som ble løftet frem gjennom intervju med NASAK var at det er en stor mangel på samiske perspektiver både i utdanningene og faglitteraturen. Forskrift om nasjonal retningslinje for sosionomutdanningen (2025) og forskrift om nasjonal retningslinje for barnevernspedagogutdanningen (2025)

inneholder læringsutbyttebeskrivelser som eksplisitt omhandler samer og urfolk. Gjennom Retningslinjer for helse- og sosialfagutdanningene (RETHOS) er læringsutbyttene nasjonalt fastsatt og skal sikre at utdanningsinstitusjonene inkluderer kunnskap om samiske forhold og urfolksperspektiver i utdanningene. Det er derfor ikke opp til den enkelte utdanningsinstitusjon om temaene skal inngå i undervisningen. Samtidig finnes det flere læringsutbyttebeskrivelser som kan forstås som relevante for samiske perspektiver og urfolksperspektiver, men hvor begrepene "samer" og "urfolk" ikke er uttrykkelig nevnt. Dette gjelder eksempelvis læringsutbytter knyttet til familieforhold, kultur, mangfold, kommunikasjon, marginalisering og likeverdige tjenester. Når den samiske og urfolksrelaterte dimensjonen ikke fremgår eksplisitt, kan det være større rom for lokale fortolkninger av hvordan læringsutbyttene konkretiseres i fagplaner og undervisning. Det kan igjen føre til variasjon mellom utdanningsinstitusjonene når det gjelder hvor tydelig og omfattende samiske perspektiver og urfolksperspektiver integreres i disse delene av utdanningen.

I intervjuene fremkom det en manglende kjennskap til eksisterende ressurser og kunnskapsmiljøer for ansatte i barnevernet. Dette kan henge sammen med knapphet på ressurser i kompetansemiljø, slik som NASAK. Når ansatte ikke har tilstrekkelig kunnskap til å identifisere og følge opp samiske barns behov kan det bidra til å opprettholde de utfordringene som fremkom i funnene. En snever forståelse av kultursensitiv praksis kan bli utilstrekkelig i møte med barn med samisk tilhørighet. Når tilrettelegging baseres på eksplisitte uttrykte behov, uten at historiske erfaringer og fornorskningens ettervirkninger tas aktivt inn, forblir mange barn med samisk tilhørighet fremdeles usynlige.

Et aspekt som flere informanter belyste var at systemet fremdeles ikke tar hensyn til fornorskningsprosessen. Det kan forstås som at samiske barn fremdeles får det samme tilbudet som norske barn og dermed fortsetter institusjonsbarnevernet fornorskningsprosessen. Et annet aspekt kan være at systemet ikke tar nok hensyn til eller mangler kunnskap om den manglende tilliten samiske familier kan ha til det norske systemet, og konsekvenser dette medfører. I intervjuene fremkom dette mer som et hjertesukk enn som en avdekking av en blindsone. Dette var kjent og hadde vært det lenge.

Ved å løfte frem disse perspektivene bidro intervjuene til økt refleksjon rundt egen praksis, særlig knyttet til hvordan synliggjøring, kartlegging, ansvar og oppfølging av kultur i stor grad er reaktivt. Vi erfarte at flere av de vi intervjuet reflekterte underveis i intervjuene og kom fram til tilnærminger de ikke hadde tenkt over tidligere. De fremviste kultursensitivitet i tillegg til kulturrefleksivitet. I denne sammenhengen oppfatter vi at informantene forstår hvordan systemet (de selv) er i møtet med barn med samisk tilhørighet (den andre) og at dette får umiddelbar konsekvens for praksis.

Intervjuene synliggjorde et behov for en mer proaktiv, relasjonell og refleksiv tilnærming, hvor kultur og identitet ikke er avhengig av at barnet selv uttrykker behov, men integreres som en naturlig og kontinuerlig del av arbeidet. På denne måten fungerte intervjuene

ikke bare som en kartlegging av dagens praksis, men også som et grunnlag for læring og utvikling, ved å peke på nødvendigheten av økt kompetanse, bedre systemer og en mer helhetlig forståelse av barn med samisk tilhørighet sine behov i barnevernet.

Gjennom intervjuene uttrykte informantene et ønske om forbedring av praksis. Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023) etterlyser et barnevern som ikke bare jobber med uttrykte behov, men som aktivt arbeider for å gjenoppbygge tillit og sikre at tjenestene er kulturelt tilpasset den enkelte familie og det enkelte barn. For at dette skal kunne realiseres må nasjonale og regionale styrings- og kvalitetssystemer operasjonalisere samiske barns lovfestede rettigheter. Dette vil kreve økt ressurstilgang, systematiske rutiner og kompetansekrav i barnevernsinstitusjonene.

1.8 Oppsummering og implikasjoner for praksis

I artikkelen har vi undersøkt to forskningsspørsmål som vi nedenfor oppsummerer.

1; Hvor mange barn med samisk tilhørighet er registrert i omsorgsinstitusjoner?

Funnene viser at det er få barn med samisk tilhørighet registrert i omsorgsinstitusjonene i region nord. De registrerte tallene varierer mellom institusjonene og de ulike enhetene i Bufetat. Undersøkelsen gir derfor ikke grunnlag for å fastslå hvor mange barn med samisk tilhørighet som faktisk har bodd i institusjonene i perioden. De avvikende tallene er imidlertid et sentralt funn, de synliggjør manglende systematikk i kartlegging, registrering og informasjonsflyt. Registrering av samisk tilhørighet bør ikke være betinget av at barnet eller foreldrene fremhever tilhørigheten som viktig på registreringstidspunktet. Betydningen av språk, kultur og identitet kan endre seg over tid, og relevant informasjon bør derfor kartlegges og dokumenteres på en måte som ivaretar barnets medvirkning og personvern.

Skjemaet som brukes ved søknad om institusjonsplass, åpner for å registrere flere etniske tilhørigheter. Denne muligheten bør brukes mer systematisk, blant annet fordi barn kan ha både samisk og norsk etnisk tilhørighet. Den kommunale barnevernstjenesten har et sentralt ansvar for den innledende kartleggingen, men Bufetat og institusjonene bør også ha rutiner som gjør det mulig å supplere og korrigere opplysningene gjennom hele institusjonsforløpet.

2: Hvordan er ivaretakelsen av deres rettigheter og behov institusjonalisert etter ny barnevernslov (2021) § 1-8?

Informantene uttrykte kjennskap til lovverket og til forpliktelsen til å ivareta samiske barns særskilte rettigheter. Funnene viser likevel et behov for tydeligere rutiner, mer kompetanse og klarere ansvarsplassering.

Mangelen på formelle kompetansekrav knyttet til samisk språk, kultur og historie kan svekke institusjonenes forutsetninger for å ivareta barnas rettigheter. Det er derfor behov for å styrke samiske perspektiver i grunnutdanningene, etablere systematisk opplæring før og under arbeid i institusjon og utvikle relevante videre- og etterutdanningstilbud.

Det er behov for mer forskning og faglitteratur om barn med samisk tilhørighet i institusjonsbarnevernet. Så lenge barn med samisk tilhørighet forblir usynlige i statistikk

og praksis, er det en risiko for at barnevernet viderefører strukturer som historisk har bidratt til marginalisering og fornorskning. Synliggjøring handler derfor ikke bare om registrering og rutiner, men også om anerkjennelse, tillit og rettferdighet.

Undersøkelsen viser at hovedutfordringen ikke er fravær av rettigheter, men strukturelle hindringer, ressurstilgang og manglende institusjonaliserte praksiser som sikrer at rettighetene realiseres i barnas hverdag. For å styrke ivaretakelsen av samiske barns rettigheter i omsorgsinstitusjoner, anbefaler vi følgende:

1.9 Tilrådninger:

- **Systematisk registrering og kartlegging av samisk tilhørighet.**
- Etnisk tilhørighet skal registreres og dens betydning for barnets identitet, rettigheter og behov skal legges til grunn.
- Muligheten til å registrere flere kulturelle eller etniske tilhørigheter bør utnyttes.
- Nye opplysninger om samisk tilhørighet må registreres og det må sikres at disse fremkommer i statistikken.
- **Styrket kompetanse knyttet til samisk språk, kultur og historisk forståelse.**
- Kulturrefleksivitet som tilnærming for å ivareta fornorskningens historiske og pågående prosesser.
- Det bør utvikles mer forskning og faglitteratur om barn med samisk tilhørighet i institusjonsbarnevernet.
- Kompetansekrav for ansatte: Institusjonene bør ha tilgang til kompetanse om samisk språk, kultur, samfunnsliv og fornorskningshistorie.
- Det bør vurderes å innføre formelle kompetansekrav ved ansettelser.
- Systematisk opplæring, etter- og videreutdanning.
- **Institusjonalisering av ansvar**
- Utvikling av rutiner og verktøy som sikrer at samiske perspektiver inkluderes i praksis, uavhengig av enkeltbarn.
- Ansvarsfunksjoner i institusjonene, sikre samisk synlighet og ivaretakelse av kultur og språk.
- Synliggjøring av kultur og symboler på institusjonene.
- **Bedre bruk av eksisterende ressurser**
- Ressurser hos NASAK, Sametinget, SANKS og andre samiske miljøer bør være kjent for alle barnevernsinstitusjoner.
- Samarbeidet mellom institusjonene og samiske kompetansemiljøer bør formaliseres.
- Kompetansemiljøene må ha tilstrekkelige ressurser til å bistå institusjonene over tid.

Referanser:

Barnevernsloven. (2021). *Lov om barnevern* (LOV-2021-06-18-97). Lovdata. Lov om barnevern (barnevernsloven) - Lovdata. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2023). *Barnevernsrundskrivet.* Barnevernsrundskrivet (tidligere saksbehandlingsrundskrivet) | Bufdir (hentet 26.02.26)

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (u.å.). *Institusjonsplanmal for barnevernsinstitusjoner.* Godkjenning av institusjoner og sentre | Bufdir (hentet 26.02.26)

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (u.å.). *Opplæring i trygghet og sikkerhet i barnevernsinstitusjoner.* Opplæring i trygghet og sikkerhet i barnevernsinstitusjoner | Bufdir (hentet 17.09.26)

Barnekonvensjonen. (1989). *Konvensjon om barnets rettigheter*. (20-11-1989. lovdata. Konvensjon om barnets rettigheter - Lovdata

De forente nasjoner. (2007). *Erklæring om urfolks rettigheter*. FNs erklæring om urfolksrettigheter

Fook, J. (2016). *Social work: A critical approach to practice* (3rd ed.). SAGE.

Forskrift om barns rettigheter i barnevernsinstitusjon (2023). (FOR-2022-12-20-2358). Lovdata. Forskrift om barns rettigheter i barnevernsinstitusjon - Lovdata

Forskrift om nasjonal retningslinje for barnevernsutdanning (2025). (FOR-2025-09-04-1828). Lovdata. https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2025-09-04-1828?q=FOR-2025-09- 04-1828

Forskrift om nasjonal retningslinje for sosionomutdanning (2025). (FOR-2025-07-04-1465). Lovdata. https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2025-07-04-1465?q=FOR-2025-07- 04-1465

Grunnloven. (1814). *Kongeriket Norges Grunnlov* (LOV-1814-05-17). Lovdata. Kongeriket Noregs grunnlov - Lovdata

Hansen, K. L og Skaar, S. W. (2021). *Unge samers psykiske helse. En kvalitativ og kvantitativ studie av unge samers psykososiale helse.*

Henriksen, J. E (2016). From housing campaign to multicultural understanding: The development of professional social work in Sámi areas in Norway. SAGE

Eriksen, T. H., (1993). *Små steder- store spørsmål. Innføring i sosialantropologi.* Universitetsforlaget. Oslo.

ILO-konvensjon nr. 169. (1989). *Konvensjon om urfolk og stammefolk i selvstendige stater*. Lovdata. ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater - Lovdata

Jávo, C. (2010). *Kulturens betydning for oppdragelse og atferdsproblemer: Transkulturell forståelse, veiledning og behandling*. Universitetsforlaget.

Jacobsen, D.I. (2022). *Hvordan gjennomføre undersøkelser* (4.utg.) Cappelen Damm AS.

Meld. St. 12 (2023-2024). Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen. Helse og omsorgsdepartementet

Meld. St. 39 (1973-1974). *Om innvandringspolitikken.* Oslo: Kommunal og arbeidsdepartementet.

NESH (2021). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora*. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora.pdf

NOU (2016:18). *Hjertespråket. Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samisk språk*. Oslo: kommunal- og distriktsdepartementet.

NOU (1973:17). *Innvandringspolitikk.* Oslo: Kommunal og arbeidsdepartementet.

NOU (2023: 24). *Med barnet hele vegen. Barnevernsinstitusjoner som har barnas tillit*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.

NOU (1995:6). *Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge.* Oslo: Helse og omsorgsdepartementet

Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023). *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner.* (Dokument 19 (2022-2023)). Stortinget. Sannhets- og forsoningskommisjonen - sluttrapport

Saus, M. (2003). *Kontekstuelt barnevern. Barnevern i samiske landskap*. [Doktoravhandling, Universitetet i Tromsø]. Nasjonalbiblioteket. https://www.nb.no/maken/item/URN:NBN:no-nb_digibok_2016072008112

Saus, M., & Boine, E (2008). *Kunnskapsstatus og kunnskapsbehov for barnevernet i samiske områder.* Barnevernets Utviklingssenter i Nord-Norge

Saus, M, Salamonsen, A, Douglas M, Hansen, K.L, Thode, S.K, (2018) *Kompetansehevende tiltak, kunnskapsmiljø og samiske barns særlige rettigheter.* UiT Norges arktiske universitet